

GYÖRI ZSOLT: SZERZŐK, FILMEK, KRITIKAI-KLINIKAI OLVASATOK

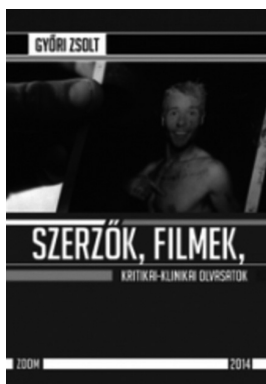
Tünetek és diagnózisok

VARGA BALÁZS

EGY KÖNYV AZOKRÓL, AKIK MEGKÉRDŐJELEZIK A MEGÉRTÉS ÉS A KIFEJEZÉS SZOKVÁNYOS KERETEIT.

A felsőoktatás filmes műhelyeinek megszaporodása az elmúlt évtizedben nemcsak azt jelentette, hogy egyre több helyen lehet filmet (és persze filmkészítést) tanulni, hanem a magyar filmtudomány gazdagodásának, változatosságának – kevésbé erős kifejezést választva: sokszólamúságának is egyik mutatója volt. Szeged, Pécs, Kolozsvár és Budapest mellett Debrecen az egyik markáns központ. Az egyes műhelyek és tanszékek profilja eltérő, háttérük és tudományos érdeklődésük is különböző, ami egyben azt is mutatja, hogy a filmtudomány és a filmes elemzés éppúgy inspirálódhat az irodalomtudomány, a kognitív tudományok vagy a kritikai kultúrákat elméleti és olvasási gyakorlatai révén. Hiszen az elmúlt évek egyik legérdekesebb és legaktívabb filmes elemző műhelye a Debreceni Egyetem Angol-Amerikai Intézetének keretében futott fel. Ennek az Intézetnek az oktatója, számos tanulmánykötet és konferencia egyik fő szerkesztője és szervezője Győri Zsolt, aki hosszú évek óta szerteágazó témákban publikál (brit és amerikai filmtörténet, filmelmélet, kritikai kultúrákat, kortárs és modern magyar film). Ezekből a tanulmányokból válogatott a most, némi késéssel szemlézett tanulmánykötet.

Győri Zsolt kötetének címe (*Szerzők, filmek, kritikai-klinikai olvasatok*) elsősorban nem az elemzések tárgyára, hanem az elemzések során használt olvasási stratégiára utal. A „kritikai-klinikai olvasatok” kifejezés persze nem a klinikum és az orvosi, orvostudományi praxis kontextusát hívja be, hanem egy gondolkodási

módszert, illetve ennek kapcsán egy konkrét, nagy hatású gondolkodói életművet. Az értelmezés természetesen mindig jelek elemzése, nyomolvasás, aminek kulcsfontosságú része jelentéssel bír, illetve az érdektelen jelek vagy nyomok közötti különbségtétel. A jó detektív, avagy a kiváló diagnoszta (hívják Sherlock

Holmes-nak vagy Doktor House-nak) pontosan különbséget tesz érdemleges, jelentéssel bír, illetve félrevezető, téves nyomok, jelek és tünetek között. Az okkeresés, a diagnózis felállítása, illetve a nyomokból kiolvasható történetek rekonstruálása igazi értelmező-elemző munka. Ezek az értelmezések azonban nem szükségszerűen állnak egy konszenzusos értékrend alapján, és végképp nem valamilyen jó és rossz, beteg és egészséges közötti dichotomikus viszonyról döntenek, ahogy ezt a szöveg a bevezetőben hangsúlyozza is. „A művészet jeleit értelmező szimptomatológus nem a hivatásos kritikus, aki ítéleteivel a közösség kulturális értékeit és morális érdekeit védi és szolgálja, de nem is a diagnoszta, aki tünet-gyűjtemények és alkalmazási protokollok alapján nyilvánítja tárgyát egészségesnek vagy betegnek.” (p. 16.) Az oda-nem-illés, a határhelyzetek, az adott korra jellemző ideológiák, viselkedések, gondolkodási és értelmezési stratégiák rendszeréből való kimozdulás tehát kulcsfontosságú. Ez a gondolkodási módszer azonban egyben egy meghatározó gondolkodói életműhöz is kapcsolódik. A címbe emelt „kritikai-klinikai olvasatok” ki-

fejezés ugyanis a kötet legfontosabb filozófiai inspirációját, Gilles Deleuze életművét és gondolkodási, elemzői módszerét idézi meg.

A könyv első fele két hosszabb tanulmányt tartalmaz, amelyekben Győri a francia filozófus kétkötetes filmelméleti munkáját értelmezi, és egyben bemutatja saját gondolkodói, filmes-teoretikus útját. A kötet második felében filmelemző, valamint szerzői életművekhez és műfaji példákhoz kapcsolódó elemzések találhatóak. A deleuzei elmélet itt is megkerülhetetlen: az elemzések mindegyike a Deleuze által leírt és értelmezett időkép és a modern film paradigmájára épít – ezt használja és gondolja tovább az esettanulmányokban. Ezek az esettanulmányok máfajlag és tematikájukban elég változatosak, de természetesen markáns közös pontjaik is vannak. Győri elemzései az amerikai és a brit film történetére fókuszálnak. Kiemelt műfaji példái, a háborús film és a film noir, valamint szerzői elemzései (Huston, Kubrick, Nolan) egy változatos hálózatos tematika vagy problémacsoport mentén rendeződnek el.

Deleuze nyomán Győrit azok az alkotások és szerzők érdeklik, akik megbillentik, átlépik vagy megkérdőjelezzik a megértés és a kifejezés szokványos, kiforrott, meglévő kereteit. Az ember és a világ között megszakadt kapcsolat leírásának, elgondolásának, a szubjektumok, identitások, közösségek megkonstruálásának problémái és traumái – illetve trauma utáni (azaz: háborúk, pusztítások, pusztulások, személyes és közösségi sokkhatások utáni) helyzetei. A háborús film történetéről szóló eszmefuttatások vagy a film noir hagyományait, illetve kortárs filmes formáit elemző szövegek ennek egyértelmű példái, de hasonlóképp fontos mozaikdarabok ebben az értelmezési spektrumban John Huston nehezen besorolható filmjei, Kubrick határátlépő alkotásai vagy épp a politikai ellenállás és az öntudatra ébresztés sajátos, izgalmas módját képviselő magyar történelmi dokumentumfilmek is. Győri Zsolt kötetének tehát annak a példája, hogy az elmélet, a műalkotásokról való gondolkodás hogyan tud a világhoz, a világtapasztalathoz és annak változásaihoz kapcsolódni. Ettől van súlya, de ebből származik az ereje is.

DEBRECENI UNIVERSITY PRESS, 2014.